

T R E

N D R

E D E

2012

TREIN

Colofon

De TrendRede 2012 is samengesteld door:

Christine Boland, www.christineboland.nl

Tony Bosma, www.extendlimits.nl, www.ordina.nl

Marcel Bullinga, www.futurecheck.nl

Goos Eilander, www.trendbox.nl

Tom Kniesmeijer, www.kniesmeijer.nl, www.hetmatje.nl

Richard Lamb, www.trendwatcher.com

Norbert Mirani, www.sanomamedia.nl

Carl Rohde, www.scienceofthetime.com

Hilde Roothart, www.trendslator.nl

Ronald van den Hoff, www.cdefholding.nl

Marie-Lou Witmer, ml.witmer@witmer.nl

De TrendRede zou niet tot stand gekomen zijn zonder de mensen en bedrijven die om niet hun medewerking gaven:

Het grafisch ontwerp is gemaakt door Theo Nijse, www.theonijse.nl

De ruimte en de verzorging werden aangeboden door Seats2Meet, www.seats2meet.com

De site werd ontworpen en geïnstalleerd door www.mindz.com

De PR rondom het evenement werd verzorgd door Lewis PR, www.lewispr.nl

Inspiratie werd geleverd door Second Sight, www.secondsight.nl

Meer informatie over de TrendRede is op te vragen via info@trendrede.nl

DREDE 2012

Welkom bij deze tweede TrendRede, het gezamenlijke initiatief van elf Nederlandse trendwatchers. Het is een cadeau dat we u met plezier aanbieden. We vonden, toen we verleden jaar voor de eerste keer bij elkaar kwamen, dat Nederland behoefte had aan toekomstinspiratie. En dat vinden we nog steeds. U zou kunnen zeggen, wat verandert er in een jaar? Alles. En niets. Alles, omdat de wereld iedere dag weer anders is en omdat verandering een constante is. Niets, omdat in het grote geheel der dingen een jaar ook maar een afgekaderd moment vormt. Een moment dat we over tien jaar misschien al niet meer als zodanig kunnen onderscheiden binnen de geschiedenis.

*“Dat we kerels van
stavast moeten zijn,
van één zin
en van één hart!
Zie je, schipper,
dát wens ik!”*

Uit 'De Scheepsjongens van
Bontekoe' door Johan Fabricius
(1899-1981)

De TrendRede gaat voorbij aan de vele interessante, maar kortstondige trends en hypes van alledag. We presenteren hier drie diepere ontwikkelingen binnen de samenleving, in de hoop dat u er inspiratie uit put. De toekomst komt in golven. Ontwikkelingen komen tot een hoogtepunt om vervolgens overspoeld te worden door nieuwe golven. Sommige kleinere trends uit de TrendRede van verleden jaar zijn nu een volwassen golf geworden, andere grotere zwakken af of hebben onder-tussen een stevig anker gevonden in de samenleving. We willen Nederland kennis laten maken met een aantal grotere trendlijnen, zoals wij ze vanuit onze gecombineerde deskundigheid zien.

Deze tweede TrendRede is opgebouwd uit drie delen. Samen vertellen ze u over de ontwikkelingen die kleur geven aan onze toekomst:

- Het hier en nu met al haar maatschappelijke dilemma's
- De burger van stavast en zijn innerlijke kompas.
- Cirkels van vertrouwen: Nederland als levend laboratorium.

“I have a very strong feeling that the opposite of love is not hate ~ it’s apathy. It’s not giving a damn.”

Leo Buscaglia, psycholog (1924-1998)

De woedevulkaan versus de zwijgende vernieuwing

Nederland. Land dat leeft op een woedevulkaan. Er vinden aardverschuivingen plaats en Nederland kan zich daarvan niet isoleren. Of je het nu hebt over de Arabische lente, de instortende of aantrekkende aandeelmarkten of de emotionele schok die de acties van eenlingen teweeg brengen, het is een periode van heftige beweging die ons vertrouwen in elkaar en de toekomst op de proef stelt. Het besef dat er iets fundamenteel verkeerd zit, niet alleen in onze Hollandse samenleving, maar wereldwijd, dringt zich op.

Er waart een vertrouwenscrisis door de samenleving. De lijst met aanleidingen daarvoor is lang en gaat ver terug. De economie zit gevangen in een uitzichtloze korte termijn graaicultuur. In de jaren tachtig van de vorige eeuw verloren we door aanhoudende crises het vertrouwen in de overheid als sturende economische factor. Nu sneuvelt het vertrouwen in de vrije markt en de daarbij behorende instituten. Op geld kunnen we niet langer rekenen. Banken lijken weinig geleerd te hebben van de crisis, presenteren flinke winstcijfers en kondigen toch een grote ontslagronde aan. De voedselveiligheid is al jaren in opspraak. Dankzij EHEC werd eerst de tomaat tot volksvijand gebombardeerd, vervolgens verloor de komkommer zijn onschuld, waarna de spruitgroenten gedemoniseerd werden en uiteindelijk alle zonde richting de biologische markt geschoven werd. En in ziekenhuizen huizen dodelijke ziekten.

Uit contact

De invloedrijke denker Richard Sennett hield tijdens de Premselalezing dit jaar zijn gehoor voor dat we als samenleving 'out of touch' zijn. En dat uit zich op vele terreinen. We worden financiële zekerheden aangepraat door mensen die zelf ook niet snappen hoe het werkt. Er is een wereld ontstaan die aangedreven wordt door het creëren van behoeften om te kunnen produceren, in plaats van het produceren op basis van behoeften. We lezen vaker over de beurskoers van een bedrijf dan over de producten die er vandaan komen. A-merken liggen om de beurt voor de halve prijs bij grootgrutter of voordeeldrogist, ten bate van de kortetermijnwinst. In haar lust naar meer is het bedrijfsleven alle contact met de eigen wortels én met de maatschappij verloren. Het aantal mensen dat geïnteresseerd is in het doen en laten van bedrijven is gedaald van bijna 50% in de jaren negentig tot 27% in 2011.

Maatschappelijk dienstverlenende instituties draaien zichzelf steeds verder vast in beleidstrajecten en bureaucratie: de verhouding tussen staffuncties en uitvoerende

werkzaamheden nadert 1:2, waar die in de jaren zestig nog 1:8 was. De mensen die in de frontlinie staan binnen het onderwijs of de zorg raken daardoor het contact met hun oorspronkelijke drijfveer kwijt, laten bij iedere reorganisatie de schouders iets dieper hangen en buigen zich moedeloos over het nieuwste urenformulier.

We moeten ons aan steeds meer controlesystemen onderwerpen en nog gaat er van alles mis. Banken, pensioenfondsen, landen en unies, ze zijn allemaal gestruikeld. Nu hangt men in elkaars armen boven de samen gegraven kuil; laat er één los, dan valt iedereen de afgrond in, maar niemand komt nog op eigen kracht overeind. Moegestreden autoriteiten proberen controle uit te stralen door middel van ferm taalgebruik, maar het effect is vooral daadkrachtinflatie. Een voetbalcoach weet het niet en buigt voor spelersprotest, politici weten het niet en buigen voor peilingen, het bedrijfsleven weet het niet en buigt voor de aandeelhouder en zelfs complete landen buigen voor kredietbeoordelaars. **Onze autoriteiten zijn het contact met de eigen overtuiging kwijt en proberen vooral de verwachtingen van anderen te spiegelen.** Leaders ondergraven zelf de basis van hun leiderschap. Ze staan niet langer rechtop, maar lijken naar onze pijpen te dansen. Ze geven geen richting aan.

Verleden jaar schetsten we Nederland als land tussen hoop en wanhoop. De maatschappelijke kloof die we schetsten, heeft zich verdiept. Nederland is in rap tempo verklooft, waarbij de boodschap aan alle zijden radicaliseert doordat hij binnen een afgeschermd sociaal netwerk rond zingt. Het gaat daarbij niet alleen over geld, maar ook over toegang tot informatie en cultuur, over vrijheid of onvrijheid, over toekomstperspectief of het gebrek daaraan. De schaarse momenten van interactie worden uitsluitend gebruikt om schande naar de overzijde te roepen.

De wil tot veranderen gaat gelijk op met het peil van frustratie in de samenleving. De ontwikkeling gaat van wanhoop naar woede. Het rommelt steeds heftiger in Nederland. En dus staan we voor een transitie. Het enige waar alle kanten van het debat het in hun woede namelijk over eens zijn, is: het systeem deugt niet langer. De reacties zijn te verdelen in drie groepen: de activisten, de lijdzamen en zij die uit de situatie stappen.

De activisten

De activisten vormen de tegentonen in het maatschappelijk discours. Net als bij de collectieve studentenprotesten in 1968 of het samen omvertrekken van de Muur in 1989 zijn ze een voorbode van een periode van grote vernieuwing. Internationaal stapelen de voorbeelden zich op.

In augustus barstte in Londen een vulkaan uit. Een jonge plunderaar wist daarbij feilloos het pijnpunt binnen de samenleving te raken: "wat wij doen is in principe niet anders dan wat de top van het bedrijfsleven doet, alleen zie je het bij ons beter. Zij trekken ook alles en iedereen leeg. Niet met knuppels maar met computers en administratie." In Amerika maakt men kennis met de Flashrob, waarbij jongeren op afspraak gezamenlijk een winkel leeghalen. Zowel aan de bovenkant van de samenleving als aan de onderkant eigenen mensen zich toe wat ze rennend tussen wetten en regels door bij elkaar kunnen grabbelen. In Frankrijk gingen al 1,5 miljoen exemplaren over de toonbank van het door de oude filosoof Stéphane Hessel geschreven woedepamflet 'Indignez-Vous!' (in het Nederlands vertaald als *Neem het Niet!*). In Spanje kamperen hoogopgeleide jongeren op het beursplein als Indignados. En in India, China en Brazilië ontstaan nieuwe bewegingen die actie voeren tegen corruptie.

De heftigste oorlogen worden digitaal gevoerd. Het Malieveld virtualiseert, net als de bommen die de activisten plaatsen. De organisatie Avaaz valt bijvoorbeeld met virtuele petitie landen, organisaties en merken aan op hun mensenrechtenpolitiek

E
D
E
R
D
N
E
R
T

TRENDREDE

of klimaatbeleid. De onbekende hackers van Anonymous, die strijden voor vrij internet, of de individuen achter Wikileaks die niet in de openbaarheid treden. Het zijn activistische mollen die het bestaande systeem ondergraven. Het moderne strijdtoneel bevindt zich letterlijk achter de schermen.

De lijdzamen

In Nederland blijft de polderwoede nog onder een dikke kleilaag steken. We lijken alle kanten op te vluchten, behalve vooruit. Nederland lijdt aan passieve agressie. We wijzen naar alles wat mis gaat, zonder het eigen gedrag onder de loep te nemen. We eisen van deskundigen de oplossing, maar brengen het geduld niet op om ernaar te luisteren en al helemaal niet om ernaar te handelen. We klagen omdat de boekhandel om de hoek zijn deuren sluit, maar kopen zelf voor het gemak bij Amazon of Bol. Of we ventileren onze woede over de culturele bezuinigingen op een verjaardagsfeestje. Zonder daarin de cadeautafel vol prullen te betrekken, waar geen theaterbon of museumuitje tussen te vinden is. We hebben moeite onze persoonlijke bijdrage aan de economische cyclus en de ontsporing van instituties te relateren aan onze eigen keuzes. “Wat ik doe maakt toch niets uit” is een typerende uitspraak van de lijdzame burger. Hij zoekt richting, maar wijst zelf vooral af.

Geen politicus, geen kunstenaar, geen wetenschapper die de systeemmoehheid doorbreekt door de losse aanknopingspunten creatief met elkaar te verbinden tot een helder toekomstbeeld. Niemand krijgt de tijd en de rust om een visionair beeld te schetsen. We hebben geen tijd voor beleid, te druk als we zijn om daadkracht te vertonen. In plaats daarvan maken we driftig gebruik van ons woedeventieltje: we blazen stoom af via online netwerken, anonieme posts of het stemhokje, waarna we het dagelijkse leven vervolgen, totdat de spanning weer oploopt.

Interessanter dan de activisten en de lijdzamen, die elk op hun eigen manier de bestaande orde erkennen, is de groep die de situatie bevriest en er uit stapt. Een nieuwe bevolgen groep laat oude systemen voor wat ze zijn. Ze gaan terug naar de basis van ieder systeem: de mens. Ze zoeken niet langer naar de grote gemene deler, maar naar de kleinst mogelijke schaal om bestaande problemen op te lossen. Het zijn niet de schreeuwende, maar de zwijgende vernieuwers die de bestaande orde angst aanjagen. Aan hen zullen we deze tweede TrendRede dan ook veel aandacht geven.

Er is woede en er is onbegrip. We lopen vast in allerlei systemen. We zijn verkloofd. We zien mensen langzaam afstand nemen van het systeem van onbeperkte, maar vooral van betekenisloze groei – en krimp. Men ziet deze periode als een stap terug, maar het is eerder een stap opzij. Woede creëert nieuwe wegen. Vele individuen zetten zwijgend een kleine stap. En straks zal blijken dat we collectief een nieuwe richting zijn ingeslagen. Het wachten is op een charismatische nieuwe semantiek, op nieuwe autoriteiten met een fris vocabulaire in een andere toonsoort dan we gewend zijn geweest, de afgelopen jaren. Wat zijn de trends die ons de weg wijzen?

*“Ik zeg wat ik hoop
en ik doe wat ik kan”*

De burger van stavast (2011 -)

De burger van stavast en zijn innerlijke kompas

Wij verwachten geen grootschalige uitbarsting van geweld in Nederland. We denken eerder aan een periode van zwijgende vernieuwing. Tussen alle wankelende instanties en zwalkende politici door zien we een nieuw fenomeen opkomen: 'de burger van stavast'. Hij kijkt toe hoe onze leiders scheldend, tierend en vechtend over straat rollen om daarna pleisters op elkaars wonden te plakken. Hij keert ze de rug toe en richt zijn blik op de toekomst. De

burger van stavast gaat het gevecht niet aan maar blijft ook niet steken in lijdzaamheid. Hij buigt niet meer mee. Hij stapt uit de situatie, herijkt zijn innerlijk kompas en kiest een eigen richting.

Negeren is het nieuwe strijdmiddel

Het individuele streven naar meer blijkt uiteindelijk collectief minder op te leveren. We bijten in onze eigen staart en blijven achter met een enorme staatsschuld en een wrang gevoel ten opzichte van de grote ego's die een oplossing blokkeren. CEO's worden steeds vaker beschimpt voor hun streven naar status en bonus. De *minachting* voor autoriteiten groeit. Wij constateren dat de traditionele leider van zijn voetstuk valt en dat we de brokstukken steeds vaker laten voor wat ze zijn. Negeren is het nieuwe strijdmiddel. We zijn het activisme en de lijdzaamheid zo langzamerhand voorbij. Wanneer de richting niet langer door onze leiders in politiek en bedrijfsleven wordt aangegeven, dan halen we hem uit onszelf. Jos van der Lans introduceerde dit voorjaar in De Groene 'de langzame mars uit de instituties'. We keren ons af van de megalomanie van fusiebanken, zorgcentra en scholingsinstituten. We willen niet langer een product zijn. We gaan anonieme systemen inruilen voor de menselijke schaal en zoeken de oplossingen dichtbij onszelf.

Van daadkracht naar stavast

De burger van stavast is de nieuwe autoriteit in een wereld zonder houvast. Hij spreekt zich uit, maar gebruikt geen grote woorden en belooft geen grootse daden. Starbucks CEO Howard Schultz meldt dat hij al zijn giften aan politici intrekt,

totdat ze een lange termijnoplossing voor de crisis hebben gevonden. Miljardair Warren Buffett geeft aan dat hij meer belasting wil betalen. Beide bovengemiddeld rijke Amerikanen besluiten dat ze niet méér kunnen doen dan hun eigen houding ten opzichte van het heden veranderen en daar een persoonlijke oproep aan koppelen: dit is mijn grens, waar ligt die van jou? In Nederland zijn de eerste voorbeelden wat bescheidener van schaal. Dit voorjaar werd de bundel “Een Dappere Nieuwe Wereld” gepresenteerd, waarin 19 jonge denkers ieder een richting schetsen waarin Nederland zich zou dienen te ontwikkelen. Schrijver Ronald Giphart verbaasde zich over de beide zijden van de voedselkloof; een kok noemde hem ‘een pathetische aansteller’ en een bevriende vegetariër was ontroerd dat hij ‘eindelijk het licht zag’. Hijzelf houdt het er eenvoudigweg op dat hij *gaat proberen* een jaar vegetarisch te eten.

Hoe dan ook, de burger van stavast ontworstelt zich uit de greep van het verleden en zet de stap opzij. Hij *reset* zichzelf. De ontwikkeling die wij zien is van daadkracht richting stavast. We vervangen het stoere “Ik zeg wat ik denk en ik doe wat ik zeg” door het nieuwe, zachtere adagium “Ik zeg wat ik hoop en ik doe wat ik kan”.

De zin van het geven

Veel mensen geven aan dat ze liever geen kleding kopen die door kinderen in ellendige omstandigheden in elkaar gezet is. Maar hoe weet ik welk jurkje nu precies wel of niet ‘goed’ geproduceerd is? Welke tonijn kan ik eten zonder bij te dragen aan het uitsterven van een soort? De keuzes die er blijkbaar toe doen komen steeds dichterbij ons eigen leven, maar we missen vaak de kennis, de tijd en de zin om over iedere stap die we zetten na te denken. Gelukkig helpt de techniek ons steeds vaker. We kunnen in de supermarkt via een App als Rankabrand direct zien welke producten duurzaam zijn. We kunnen via Twitter volgen hoe anderen strijden met instanties en daaruit zelf conclusies trekken. En vooral: we zien individuen om ons heen andere keuzes maken en worden daardoor beïnvloed. We herijken langzamerhand ons innerlijk kompas. We zoeken een anker in de tastbare menselijke zaken die we werkelijk van belang vinden en waarin we geloven. Dan maakt het niet meer uit of ons eigen gedrag een druppel op een gloeiende plaat is. In plaats van te denken “dat wat wij doen geen zin heeft” gaan we “doen wat ons zin geeft.”

Terug naar de eigen hand

Verleden jaar meldden we dat er behoefte is aan een nieuwe laag bovenop de Maslow piramide, namelijk die van zingeving. Waar het om draait is dat we willen leven in een wereld die we kunnen vatten. Een wereld waarin ons eigen bestaan zin heeft. Het kleine denken gaat de revolutie leiden, we benadrukken het dit jaar nog eens. Er wordt zo een nieuwe groeibodem gelegd, die begint bij de mens zelf. Frontlijnsturing is een fenomeen dat zijn opgang zal maken in onderwijs en zorg. Het maakt verbetering mogelijk zonder er de zoveelste reorganisatie tegenaan te gooien. Het idee is dat groepen professionals, tegen het gemiddelde bedrag dat in hun sector per gebruiker wordt uitgegeven, naar eigen inzicht hulp, onderwijs, zorg, huisvesting of wat dan ook aanbieden en verdelen. In Groningen gooide verzorgingsinstelling De Hoven alle regels overboord: personeel moet naar eigen inzicht kunnen zorgen. “Regels nemen verantwoordelijkheid weg. Het gezond verstand is lui geworden”, zegt Jannie Nijlunsing van De Hoven: “Medewerkers verlangen naar vroeger toen ze nog gewoon zorg konden verlenen. De regels ontmoedigen.” De verantwoordelijkheid komt terug in de hand die als eerste contact maakt met de mens en zijn probleem. Aan de andere kant verenigen ook cliënten zich: zo kan via www.cancercommons.org de beste kankerbehandeling opgespoord worden, beoordeelt www.zorgkaartnederland.nl de service in de zorgsector en eist het ‘Platform van ouders van kinderen met een ontwikkelings- of leerstoornis’ dat hun opgebouwde expertise in wetgeving wordt gewaarborgd. De eigen hand geeft de richting aan.

E
D
E
R
D
N
E
R
T

TRENDREDE

Het begint bij jezelf

Het aantal eenmansbedrijven blijft stijgen. Jongere professionals houden de zaak in eigen hand. Opvallend is daarbij het aantal initiatieven op het gebied van sociale verantwoordelijkheid en duurzaamheid. Claudy Jongstra neemt bij haar viltontwerpen de verantwoordelijkheid voor het gehele productieproces. Het vilt komt van Drentse Heideschappen, die daardoor behoed worden voor uitsterven en tegelijkertijd het landschap onderhouden. Ze kweekt zelf de natuurlijke kleurstoffen en het vilt wordt op traditionele manier bewerkt. Vanuit ambachtelijke technieken ontstaat een zeer eigentijds eindproduct, met een productiecycclus die op ieder moment te vatten en te bevatten valt. Eenzelfde 'klein' denken is ook terug te vinden in de bedrijfsstrategie van Willem en Drees, die supermarkten louter groenten en fruit leveren dat geproduceerd wordt in een straal van 40 kilometer rondom die supermarkt.

Laura de Jong, studente aan de AMFI modeacademie, lanceerde de Free Fashion Challenge. De uitdaging waarmee ze een groot aantal modeadepten strikte: een jaar lang geen nieuwe kleding of accessoires kopen. In plaats van een protestactie is het een oproep tot persoonlijke bevrijding: het is de bedoeling om de eigen behoefte aan steeds meer en nieuw te onderzoeken en opnieuw contact te maken met alles wat reeds in de kast hangt. Het statement past in onze tijd: Trendbox onderzoek geeft aan dat nog 11% van de mensen in de laatste mode loopt. Vrijwel alle branches die gestoeld zijn op ongebreidelde consumptie worden geconfronteerd met een dergelijke heroriëntatie op consumptie. We doen niet meer mee.

Delen is het nieuwe hebben

Aankoop, bezit en onderhoud van spullen brengen ook kopzorgen met zich mee. Een aantal relatief prijzige producten verliest daardoor langzamerhand zijn status. Voor de auto ontwikkelen zich bijvoorbeeld steeds meer alternatieven. We willen comfortabel van A naar B komen, maar een auto die werkeloos voor de deur staat te glimmen, betekent verspilling van grondstoffen, geld, ruimte en zin. De oplossing is om het systeem van individueel eigendom te omzeilen via MyWheels of ConnectCar. Technologie maakt collaborative consumption eenvoudig: binnen grote groepen ruilen, delen, huren of barteren. Waarom dan nog streven naar bezit? "Echte luxe is niets kopen" schreef kunstenaar Erik van Lieshout verleden jaar op een bord in zijn tijdelijke winkel in Rotterdam. We kunnen eraan toevoegen: "delen is het nieuwe hebben en toegang is belangrijker dan bezit".

Wie zich aan de ene kant los maakt, creëert ruimte om zich aan de andere kant te verbinden. Een nieuwe consument onderzoekt de alternatieven voor zijn al te grote ecologische footprint. Dumpster Divers, die eetbaar voedsel uit afvalbakken bij supermarkten en restaurants halen, zijn zeldzaam maar halen het nieuws omdat ze een snaar raken. Een sterk opkomende variant is het kiezen voor volledig gebruik: het hele beest eten, inclusief orgaanvlees en het populaire buikspek, een beweging die is ingezet door vooraanstaande koks. Als ik dan verantwoordelijkheid neem voor het slachten van een dier, dan moet ik er ook alles uithalen, niet alleen een onsje hier en een plakje daar.

De komende jaren is het een onontkoombare trend: waar autoriteiten de weg kwijt zijn, neemt de burger van stavast het stuur in handen. Hij zoekt geen macht, voert geen actie en zit niet lijdzaam bij de pakken neer. Hij zet een zwijgende revolutie in gang, waarbij oude patronen langzamerhand opzij geschoven worden. Zelfsturing is een kernwoord voor 2012. Het is vanuit de eigen hand dat we de revolutie in gang zetten. Of die revolutie heel Nederland in de ban zal krijgen, hangt mede af van de ontwikkelingen die we in het derde deel van deze TrendRede schetsen.

*Het geheel is meer
dan de som van delen*

Aristoteles, Grieks filosoof (384 v.C. - 322 v.C.)

De cirkels van vertrouwen en Nederland als levend laboratorium

De burger van stavast herpakt de controle over zichzelf en zijn keuzes. En realiseert zich tegelijkertijd zijn beperkingen als individu. Zelfonderzoek en zelfrelativering gaan hand in hand. Naast de opinie ontstaat de nopinie: de acceptatie dat onze mening niet altijd en overal even relevant is. Het is een verademing om iemand in het openbare debat te horen zeggen 'op dit terrein ontbreekt het mij aan kennis, dit laat ik aan de specialisten over.' En vanuit die zelfrelativering ontvouwt zich de openheid om te delen.

De burger van stavast gaat bouwen

De globalisering lijkt alleen nog monsters te baren. We reizen daarom van het mondiale dorp terug naar een lokale wereld. We vinden nieuwe ankers in onszelf en de directe omgeving. We geven het kleine onze volle aandacht en laten het daardoor groeien. Aanbieders van traditionele of lokale producten werken met de nieuwste sociale media en openen zo de wereld om zich heen. Kleine netwerkjes klonteren samen en beginnen opnieuw aan de basis. Hoe tastbaarder hoe beter. Ze betalen steeds vaker met nieuwe munten (regionaal bestaan er al weer meer dan 50), met virtueel geld (bitcoins) of door dienstenruil. Het vertrouwen in de toekomst bouwt vanaf onderen op. Door individuele kracht en kunde te koppelen ontstaan kleine en stevige systemen die een alternatief vormen voor de bestaande grootschaligheid en de roofofbouw die daarbij hoort.

De burger van stavast volgt zijn innerlijke kompas en slaat een eigen richting in. Uiteindelijk duwt hij oude systemen gewoon uit de weg. De karkassen krijgen een nieuw leven. Leegstaande kantoren worden omgebouwd tot stadskassen. En op de rokende puinhopen van wat ooit een bloeiende financiële sector was, herontdekt men de kracht van de coöperatie. Een aantal zelfstandige professionals vond de verzekering opnieuw uit: een coöperatieve inspanning op basis van onderling vertrouwen. Op dit moment ontstaan er overal in Nederland Broodfondsen. Dertig tot veertig zelfstandige professionals dekken binnen zo'n fonds elkaars ziekterisico af en negeren daarmee het peperdure aanbod van financiële instituties. En wie niet langer mee wil in de schaalgrootte van het moderne onderwijs, kan terecht voor

zeer individuele lessen op Khan Academy of Learnable. Hier kan iedereen met een passie zijn onderwerp in een lesvorm gieten. Mensen kunnen die lessen voor een klein bedrag online volgen in de tijd die ze nodig hebben, op de plek die ze willen.

We gaan van lineair naar circulair denken

De plastic soep die vissen eten belandt uiteindelijk op ons bord. Ook het verpakkingsmateriaal, de giftige stoffen in alle apparaten en het mestoverschot horen bij onze aankoop. Hoe maximaliseren we onze positieve bijdrage en minimaliseren we de negatieve effecten van onze footprint? Wij zien het holistisch en coöperatief denken toenemen. De lineaire strategie, gebaseerd op de kortste lijn tussen idee en winst, wordt verlaten voor een circulaire, holistische strategie. Daarbij streeft men ernaar de complete kringloop van investering en opbrengst te optimaliseren. Unilever neemt zijn productiecyclus van start tot finish onder de loep en Desso zowel als Ahrend zijn vrijwel volledig cradle to cradle gecertificeerd. De Nederlandse topkok Marco Westmaas teelt lupine als vervanger van soja. Aan soja is wereldwijd een tekort en lupine kan in de eigen omgeving gekweekt worden: “we moeten terug naar een regionaal gesloten kringloop.” Bovendien: “het vlees smaakt heerlijk”. Op de vraag of hij een idealist is antwoordt Westmaas: “Nee, ik ben een ondernemer die ervan houdt om dingen te delen”. Wie alleen voor vandaag leeft wordt morgen in de rug aangevallen door zijn verleden. Winst krijgt een nieuwe betekenis: het moet zin geven aan het bedrijf, maar ook aan de toekomst. Ons denken evolueert van lineair naar circulair.

De aanraakbare specialist

Een belangrijke trend voor de komende jaren is de opkomst van wat wij ‘cirkels van vertrouwen’ noemen. Als reactie op de vele ontspoorde instituten binnen de samenleving gaan we op zoek naar de kleinst mogelijke schaal (de straat, de eigen wijk, het eigen netwerk) om een behoefte in te vullen. Hoe kleiner we de cirkel kunnen trekken, hoe meer overzicht en hoe meer vertrouwen. We zoeken naar specialisten die we in de ogen kunnen kijken. HR goeroe Lynda Gratton stelt dat het tijdperk van de generalisten achter ons ligt. Niemand kan nog de complexe problemen van onze wereld in zijn geheel vatten. De toekomst is aan de specialisten, met de toevoeging dat coöperatie en openheid daarbij cruciaal worden. De nieuwe specialist stelt zich bewust aanraakbaar op. Hij heeft zich in een onderwerp verdiept om zichzelf én zijn omgeving van dienst te zijn, niet de aandeelhouders van een anonieme en door kortetermijnwinst gedreven conglomeratie. Een nieuwe dienst als Minutebox selecteert, mede op basis van online autoriteit, experts waarmee je realtime dan wel virtueel in contact kunt komen. En de technologie belooft ons dat in de toekomst cirkels van vertrouwen steeds eenvoudiger getrokken worden: iemand om de tuin leiden wordt lastig. Wanneer een gesprekspartner de uitdrukkingen of stembuigingen gebruikt die bij het verdraaien van de waarheid horen, zal straks een App ons waarschuwen.

We gaan weer samen spelen

Binnen de cirkels van vertrouwen komen specialistische kennis en gedeelde passie samen. Het vertrouwen dat het werken op kleine schaal oplevert, zorgt ervoor dat vrijelijk geëxperimenteerd kan worden en ieder individu kan het verschil maken. We gaan weer samen spelen: vernieuwing komt tot stand in een jamsessie met gelijkgestemden. Het is een ontwikkeling die zich verspreidt vanuit de entertainmentwereld. We zijn allemaal fotograaf, muzikant, of filmproducent. Mobiele technologie maakt dat de vernieuwing in onze handpalm past, zodat content oneindig beschikbaar en op ieder gewenst moment te remixen is. Binnen kleine cirkels, buiten het systeem van winst en groei om, ontstaan op dit moment boeiende innovaties. Bijvoorbeeld de Japanse sensatie Miku Hatsune. Zij is het eerste hologram dat de hitparade domineert. Een Nederlandse fan legt uit waarom een

TIJDERE NIEUW DENKEN

door de computer opgebouwd karakter echter overkomt dan een reële tienerster: “De muziek van popsterren als Justin Bieber en Lady Gaga is toch grotendeels digitaal, hun imago’s zijn ook gefabriceerd. Miku Hatsune is wat dat betreft minder nep, maar haar mogelijkheden zijn eindeloos, omdat Miku niet echt is kan ze perfect zijn. Dat haar muziek door amateurs gemaakt wordt is ook een stap in de goede richting, popmuziek is weer van de mensen, niet meer van stoffige figuren die muziek maken volgens winstformules.”

Van patent naar participatie

Voor onconventionele denkers ontstaan openingen tot nieuwe groei modellen. De teleurstelling over de bezuinigingswoede die de bankencrisis heeft opgeleverd, heeft van crowdfunding ondertussen een volwassen markt gemaakt. Het is ook een alternatief voor beleggers die het beu zijn om als aandeelhouder over een kam geschoren te worden met de crisis. Er zijn ondertussen tientallen organisaties die zich ermee bezig houden, van Kiva tot Kickstarter. Mensen van over de hele wereld kunnen hun ideeën presenteren en aangeven wat ze nodig hebben om hun droom te realiseren. Vervolgens kan iedereen die er vertrouwen in heeft participeren. Het denken in patenten, waarmee we drempels opwerpen voor andere creatieve geesten, raakt daarbij op de achtergrond. Voor de rechtbank sneuvelen steeds meer businessmodellen in steeds meer branches. Zo vielen alle sterrenrestaurants over Sterwijnenthuis.nl heen. De site kopieert eenvoudigweg de wijnkaart van grote restaurants, zodat sterwijnen nu voor de consument hetzelfde prijslabel hebben als voor de inkoper van een toprestaurant. De rechter oordeelde dat de traditie verliest.

We’re watching you, Big Brother

Het denken en handelen vanuit cirkels herdefinieert privacy. Google+ geeft de nieuwe toon aan. Hier plaats je al je contacten in cirkels om jezelf heen. En door data te delen en vermenigvuldigen binnen cirkels accelereert de vernieuwing. Data worden vrijelijk gedeeld binnen de kleinere cirkels, maar we gaan onze privacy ten opzichte van anonieme organisaties daarbuiten scherper bewaken. We’re watching Big Brother: we kopiëren het analyse- en kijkgedrag van overheden en organisaties en spiegelen het. Kijkt de politie naar ons? Dan kijken wij terug via Copwatch of Openwatch. En we delen onze bevindingen met de hele wereld. Data worden niet alleen gebruikt om te betalen of af te rekenen maar vormen ook brandstof voor vernieuwing. Rekenkracht is voor iedereen toegankelijk en het grootste talent organiseert zich momenteel buiten de traditionele organisaties om. De nieuwe wereld ontwikkelt zich van onderaf aan, binnen cirkels van vertrouwen.

Wat betekenen deze ontwikkelingen nu voor ons land?

De sociale vernieuwing komt in ons land van onderop

De cijfers suggereren dat Nederland wegzakt op innovatiegebied. Het Nederlandse bedrijfsleven is uit de top 10 van belangrijke ICT landen gevallen en neemt nu plaats 13 in; de overheid zelfs plaats 18. Maar wat blijkt? De Nederlandse consument trekt zich niets aan van een behoudende collectieve sector en een voorzichtig bedrijfsleven. We nestelen ons met een 8e plaats nog steeds stevig in de top-10. In een wereldwijd onderzoek naar ondernemerschap komt Nederland naar voren als meest ondernemende land binnen de Europese Unie: er zijn hier relatief meer mensen bezig een eigen bedrijf op te richten dan in de landen om ons heen. De schatting is dat al circa een derde van de Nederlanders zich in een flexibele schil rondom het traditionele bedrijfsleven beweegt (als zelfstandige professional, interimmer, oproepkracht of uitzendkracht). Japanners komen hier kijken hoe wij ons tot het Nieuwe Werken bekeren. Terwijl onze innovatieplatforms in comités bijeen komen om het verleden nog eens door te nemen, zijn wij als burgers, werknemers en consumenten aan een stille toekomstrevolutie begonnen.

Nederland als levend laboratorium

Nederland is innovatiever dan het zelf denkt. We zijn grotere (sociale) netwerkers dan mensen in andere landen. Juist de kleine schaal van ons land maakt ons geschikt voor experimenten. Buiten onze grenzen kijkt men met vreemde ogen naar alle zandzakken die wij voor onze deuren plaatsen. De wereld wil Nederland nog steeds zien als een open en pragmatisch vooruitstrevend land en waardeert de speelse voorbeelden die ze dankzij de levendige export ontvangt. Nederlandse grafische vormgeving en mode, maar ook bijvoorbeeld interieur- en meubelvormgeving, staan volop in de belangstelling. Van de alchemistische werken van Christien Meindertsma en de technologie achter Layar tot de kostuums uit de Harry Potterfilms en de interieurstukken van Marcel Wanders; ze zijn allemaal bedacht op Nederlandse bodem. We kunnen creatief denken, durven te spelen en te delen en pakken graag aan. Voorwaar geen slechte eigenschappen om een flinke stap voorwaarts te zetten.

Nederland kan het land zijn waar de betaversie van de wereld uitgewerkt wordt. Het land van flexibiliteit door kleinschaligheid. Nederland zou zich moeten profileren als het levende laboratorium voor de rest van de wereld.

Wat we nodig hebben

Zowel vechten als vluchten zijn geen adequate reactie op de verschuivingen om ons heen. Wat we nodig hebben is rust en zelfonderzoek, om een toekomstperspectief te ontwikkelen en tijd en aandacht om dat vervolgens tot wasdom te brengen. We hebben menselijkheid, troost en schoonheid nodig om de woedevulkaan tot bedaren te brengen. Helaas precies die zaken waarop we momenteel zo sterk bezuinigen: in de zorg en de cultuur. Laten we dat wat we het hardste nodig hebben, niet wegstrepen. We hebben behoefte aan optimistische berichten uit eigen land. Positief nieuws brengt de beeldvorming in balans en helpt de lijdzame Nederlander over de toekomstdrempel. Te prijzen initiatieven op dit gebied zijn die van een groot aantal vooraanstaande journalisten, die samen One11 oprichtten, een site die bouwers en pioniers portretteert, en bijvoorbeeld NiceNewWest, een website over Amsterdam Slotervaart, die het vele slechte nieuws over deze krachtwijk balanceert met louter leuk nieuws.

Wat wordt het, Nederland? Blijven we bij de pakken neerzitten of herpakken we de kracht die ook in onze cultuur schuilt? Komen we voorbij het collectieve navelstaren en de jij-bakken? Wachten we tot ook bij ons de woedevulkaan uitbarst, of durven we die stap opzij te zetten en gaan we cirkels van vertrouwen trekken?

Wij pleiten ervoor dat de burgers van stavast naar voren treden. De creatieve geesten met een sterk intern anker, die geen muren optrekken maar verbindingen leggen. Nu worden ze wellicht nog als naïeve optimist weggezet, straks geven ze de richting aan: de mensen die durven uitgaan van de toekomstpotentie van de Nederlandse samenleving, die vernieuwing koesteren en voeden, zodat deze de kans krijgt om boven de momenteel nog wat kille kleibodem uit te komen. Wij pleiten ervoor om 2012 te bestempelen als het Jaar van de Verbinding.